

С. О. Якимчук
асистент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права

УДК 347.95

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ЯК СТАДІЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Виконання судових рішень є складовою частиною судового розгляду, а також важливим фактором, що забезпечує захист прав і законних інтересів громадян. Обов'язковість виконання судового рішення є одним із основних принципів цивільного судочинства.

Выполнение судебных решений является составной частью судебного разбирательства, а также важным фактором, который обеспечивает защиту прав и законных интересов граждан. Обязательность выполнения судебного решения является одним из основных принципов гражданского судопроизводства.

The article is devoted to the problems of executing courts decisions. The execution of court decisions is the component of judicial proceedings and the important factor of providing the defense of the rights and legal interests of citizens. The binding execution of court decisions is one of basic principles of the civil justice.

Кожен громадянин країни має відчувати себе під захистом держави, тому в умовах розвитку демократії, додержання прав і свобод людини створення належної та ефективною національної системи судового захисту є одним з головних завдань держави.

Ст. 55 Конституції України передбачено, що права і свободи людини та громадянина захищаються судом. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Завданням цивільного судочинства є поновлення порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів суб'єктів права, шляхом ухвалення законного, об'єктивного і справедливого рішення та його реалізація (виконання). Виконання даного завдання, передбаченого ст. ст. 1 та 213 Цивільного процесуального кодексу України [1], суд не зможе досягти, не пройшовши певні його етапи — стадії руху процесу.

Стадіями цивільного процесу прийнято називати певні його частини, об'єднані сукупністю процесуальних дій, які здійснюють суд і учасники процесу, та які спрямовані на досягнення самостійної, найближчої мети.

Відповідно до процесуального порядку руху цивільної справи та поступового розвитку цивільного процесу, виконавче провадження є завершальною стадією цивільного судочинства, в якій власне і завершується фактичне (реальне) відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних прав громадян та інших учасників цивільних правовідносин.

Вказана стадія складається із сукупності норм цивільного процесуального права, які регулюють порядок примусового виконання постанов суду та інших юрисдикційних органів. Цей порядок визначається системою взаємопов'язаних цивільних процесуальних прав і обов'язків органу судового виконання та учасників виконавчого провадження, а також здійснюваних його суб'єктами процесуальних дій [2].

Виконання судових рішень — це важливий етап, без якого сам факт прийняття рішення втрачає сенс, і тому залишення проблем їх виконання поза увагою ставить під загрозу мету здійснення судочинства — захист прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

У юридичній літературі дискусійним є питання про те, чи становить виконання судових рішень заключну стадію цивільного процесу. Більшість авторів розглядають

© Якимчук С. О., 2009.

таке виконання саме як стадію зазначеного процесу [3].

Метою статті є аналіз такої стадії судового розгляду, як виконання судових рішень. Для досягнення мети ми ставимо перед собою такі завдання: проаналізувати думки вчених стосовно виконавчого провадження як стадії судового розгляду; статистичні дані з цього питання, внести пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

Прихильниками віднесення виконавчого провадження до цивільного процесу є М. Штефан, В. Баранкова [4]. Остання аргументує свою позицію тим, що правовідносини між учасниками виконання і судом є процесуальними, всі ознаки цивільних процесуальних правовідносин притаманні правовідносинам, які виникають при виконанні судових рішень.

Такої ж думки і Європейський суд з прав людини, який в своїх рішеннях неодноразово зазначав, що виконання рішень, винесених будь-яким судом, має розглядатися як невід'ємна частина “судового процесу”.

Існують також точки зору, що виконавче провадження становить самостійний вид провадження, а відносини, які виникають у зв'язку з виконанням рішень юридичних органів, є предметом регулювання самостійної галузі права — виконавчого (цивільно-виконавчого) [5] або адміністративного права [6].

Зокрема, на думку Ю. Білоусова, виконавче провадження має бути відокремлене від будь-якої галузі права, в тому числі і від цивільного процесуального права, і зайняти самостійне місце в системі права під назвою “цивільне виконавче право” [5].

Вважаємо недоцільним виокремлення виконавчого провадження в самостійну галузь права, оскільки виконання судових рішень є складовою частиною судового розгляду, а також важливим фактором, що забезпечує захист прав і законних інтересів громадян.

Конституція України [7] проголосила, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (ст. 1).

Поняття “демократична” держава потребує одночасного сприйняття основних засад демократії, які насамперед полягають у розподілі, а не абсолютизмі влади. Так, Основним Законом вперше було закріплено на конституційному рівні судову владу як рівноправну і самостійну в системі двох інших її гілок — законодавчої та виконавчої (ст. 6).

Однією із визначальних ознак дієвості будь-якої гілки державної влади та відповідно її авторитету, як в суспільстві, так і на міждержавному рівні є забезпечення своєчасного та повного виконання її рішень.

Відповідно до ст. 124 Конституції України та ст. 11 Закону України “Про судоустрій України” [8] рішення суду ухвалюється іменем України і є обов'язковим до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, об'єднаннями громадян та іншими організаціями, громадянами та юридичними особами на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, угода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Як свідчить історія української державності, у різні часи виконання судових та інших рішень надавалося велике значення і воно здійснювалося по-різному залежно від багатьох історичних, культурних та соціологічних факторів.

Інститут судових виконавців був сформований в результаті проведення низки судових реформ у часи створення СРСР [9]. Наступний етап становлення служби судових виконавців відбувся у 1973 році, з прийняттям Міністерством юстиції СРСР Інструкції про порядок виконання судових рішень.

На той час суддя здійснював контроль за процесуальними діями судового виконавця, а питаннями організації роботи судового виконавця відав старший судовий виконавець. Виконавець процесуально залежав від судді, який виносив переважну більшість процесуальних документів в процедурі примусового виконання рішень, оскільки виконавче провадження було частиною судового процесу.

Така схема примусового виконання рішень у радянський період повністю задовольняла вимоги часу, оскільки заляканість населення та високий авторитет судових рішень на той момент практично виключали можливість невиконання рішення суду в добровільному порядку. Інститут судових виконавців, хоча і мав деякі недоліки, але проіснував майже 70 років.

Наступний етап реформування виконавчого провадження пов'язаний з прийняттям законів України “Про державну виконавчу службу” [10] та “Про виконавче провадження” [11]. Відповідно до яких було запроваджено сучасний порядок виконання

рішень судів, утворено державну виконавчу служби у системі органів Міністерства юстиції України.

Таким чином, з відокремленням державної виконавчої служби з-під безпосередньої влади суду і суддів розпочався новий період державної функції щодо виконання правових актів, які передбачається реалізувати в примусовому порядку.

Сьогоднішній стан ефективності роботи державної виконавчої служби, тобто ступінь виконання судових рішень, не можна визнати задовільним. В першу чергу, вказана система є малоефективною через відсутність нерозривної, постійної взаємодії суду та судового виконавця.

Фактично діяльність суду в межах цивільного процесу закінчується на етапі оголошення рішення, якщо не брати до уваги відповідних процесуальних ускладнень щодо необхідності виправлення опісок і явних арифметичних помилок у рішенні, роз'яснення рішення тощо.

Крім того, як вбачається із ст. 23 Закону України "Про судоустрій України" суддя місцевого суду здійснює лише контроль відповідно до закону за своєчасним зверненням до виконання судових рішень, постановлених під його головуванням. Хоча для ефективного виконання судових рішень потрібен постійний судовий контроль за їх виконанням.

Неможливість виконання рішення суду не лише зводить нанівець реалізацію права на судовий захист, а й призводить до цілковитої зневіри людини у силі закону та знижує авторитет суду.

Згідно зі статистичними даними, кількість невиконаних виконавчих документів щороку постійно збільшується. Зокрема, у 2008 р. виконанню підлягало 7,9 млн. виконавчих документів на загальну суму 61,2 млрд. грн., виконано лише 5,1 млн. виконавчих документів на загальну суму 21 млрд. грн. Невиконаними фактично залишилися 2,8 млн. виконавчих документів, що викликає занепокоєння.

Така ж картина спостерігається і у 2009 р. Так, за статистичними даними протягом 9 місяців 2009 р. виконанню підлягало 7 млн. виконавчих документів на загальну суму 85 млрд. грн., фактично виконано 3,4 млн. виконавчих документів на суму 20,5 млрд. грн. В той час як за аналогічний період у 2008 р. виконанню підлягало 6,5 млн. виконавчих документів на загальну суму 52 млрд. грн., виконано 3,4 млн. виконавчих документів (на суму 13 млрд. грн.).

Наслідком такого стану є те, що Європейський суд з прав людини у рішеннях проти України найчастіше посилається на порушення права на справедливий суд саме через невиконання рішень національних судів у розумні строки.

Разом із тим, п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини [12] передбачено, що провадження з виконання судових рішень є самостійною і невід'ємною частиною судового розгляду, невід'ємною стадією процесу. Відповідно до вказаної Конвенції, в розумний строк розгляду справи включається період з надходження до суду заяви і закінчується виконанням рішення суду.

Підсумовуючи, слід зазначити, що виконання рішення суду є завершальною стадією цивільного судочинства, у якій рішення, що набрало законної сили, звертається до виконання та вирішуються питання, що виникають у зв'язку зі зверненням рішення до виконання та його виконанням. Обов'язковість судових рішень проголошується найважливішою засадою судочинства, а на необхідність їх реального виконання акцентується увага у багатьох наукових дослідженнях. Правосуддя у цивільних справах не може вважатися ефективним, якщо судові рішення не виконуватимуться. Судове рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюється іменем України. Обов'язковість його виконання є одним з основних принципів цивільного судочинства. Саме тому, недостатньо просто задекларувати принцип обов'язковості судових рішень, нагальною є необхідність передбачити надійний механізм, який би гарантував їх неухильне виконання. Оскільки, без належного виконання судове рішення суттєво втрачає свій авторитет і силу виховного, превентивного впливу. Крім того, швидке і точне виконання судових рішень це вагомий компонент у процесі формування впливової судової влади в Україні.

Враховуючи наведене, необхідно в законодавчому порядку закріпити інститут виконання судових рішень у цивільних справах як стадію судового розгляду. При цьому, зокрема, слід унормувати питання щодо відкриття виконавчого провадження, проведення окремих виконавчих дій та закриття виконавчого провадження, вирішувати лише шляхом розгляду їх в судовому засіданні за участю всіх учасників виконавчого

провадження та зацікавлених осіб, а у випадках, встановлених законом — також за участю прокурора.

Вважаємо, також за необхідне на виконання вимог ст. 124 Конституції України в разі коли виконавче провадження закривається внаслідок об'єктивної неспроможності виконання рішення суду, що свідчить про невиконання державою своєї функції щодо забезпечення обов'язковості виконання судових рішень, законодавчо закріпити правову можливість звернення стягувача за виконавчим провадженням з позовом до Держави про відшкодування шкоди, спричиненої невиконанням рішення суду.

Таким чином, запропоновані новели у підході до вирішення проблем ефективності виконання судових рішень, будуть відображати закріпленій Конституцією України принципи розподілу влади та сприятимуть ефективному функціонуванню державної влади в цілому.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 // ВВР. — 2004. — № 40-41, 42. — Ст. 492.
2. Штефан М. Й. Цивільний процес : Підручник для юрид. спец. вищих закладів освіти / М. Й. Штефан. — К.: Ін Юре, 1997. — 512 с.
3. Кононенко О. Правове забезпечення виконання судових рішень / О. Кононенко // Право України. — 1998. — № 9. — С. 16-18.
4. Баранкова В. В. Виконання судових рішень / В. В. Баранкова // Цивільне процесуальне право України / За ред. В. В. Комарова. — Х., 1999. — С. 424-425.
5. Білоусов Ю. Цивільне виконавче право як самостійна галузь права / Ю. Білоусов // Закон і бізнес. — 2001. — 3-9 лютого. — С. 7.
6. Щербак С. Місце виконавчого провадження в системі права України / С. Щербак // Підприємництво, господарство і право. — 2001. — № 6. — С. 78-79.
7. Конституція України від 28.06.1996 р. // ВВР. — 1996. — № 30. — Ст. 141
8. Про судоустрій України : Закон України від 07.02.2002 р. // ВВР. — 2002. — № 27-28. — Ст. 180
9. Балашов С. И. Исполнение судебных решений / С. И. Балашов. — М., 1979.
10. Про державну виконавчу службу : Закон України від 24.03.1998 р. // ВВР. — 1998. — № 36-37. — Ст. 243.
11. Про виконавче провадження : Закон України від 21.04.1999 р. // ВВР. — 1999. — № 24. — Ст. 207.
12. Про захист прав та основоположних свобод : Конвенція, Рада Європи; від 04.11.1950 р. // Голос України. — 2001. — 10 січня. — № 3.

*Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 1 від 30 серпня 2009 року)*

Надійшла до редакції 01.09.2009
Рекомендована до друку 01.12.2009

